Lausunto
10.11.2025

Kirjallinen lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: HE 92/2025 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

Kuuloliitto kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevasta esityksestä. Kuuloliiton lausunto käsittelee esitystä kuulovammaisten henkilöiden näkökulmasta. Osalla kuulovammaisista on myös muita sairauksia, oireyhtymiä tai vammoja, esimerkiksi kuulonäkövamman yhdistelmä.

Kuuloliiton keskeiset huomiot esityksestä:

- Kuuloliitto katsoo, että **esitys aiheuttaa edelleen merkittävän riskin ikääntyneiden kuulovammaisten vammaispalvelujen saannille.** Elämänvaiherajaus vertautuu kuulovammaisten näkökulmasta ikääntymisrajaukseen. Myös YK:n vammaissopimuksen toteutumista seuraava CRPD-komitea on suositellut Suomelle elämänvaiherajauksesta luopumista.
- Kuuloliiton saamien tietojen mukaan **elämänvaiherajaus yhdessä tämän vuoden alusta voimaan tulleen soveltamisalan tiukennuksen kanssa on jo vaikuttanut syrjivästi vammaispalvelujen myöntämiseen iäkkäille kuulovammaisille.** Esimerkiksi Lapin hyvinvointialueella on suunniteltu ikääntyneiden kuulovammaisten kategorista siirtämistä pois vammaispalvelujen piiristä.
- **Jos elämänvaiherajaus jää esitykseen, tulee sitä täydentää yksilöllisen elämäntilanteen huomioimisella 2 § neljännessä momentissa. Lisäksi hallituksen tulee pikaisesti selvittää, millä muulla lainsäädännöllä ikääntyneiden kuulovammaisten paloturvallisuus varmistetaan,** sillä riskinä on, että he eivät enää saa kuulovammaisen hälytinjärjestelmiä vammaispalveluista.
- **Esitys turvaa aiempaa paremmin kuulovammaisten lasten sekä aiemmin elämässään vammautuneiden ja etenevän kuulovamman omaavien oikeudet vammaispalveluihin myös iäkkäänä.** Iäkkäänä vammautumisessa korostetaan kuitenkin edelleen tapaturmaisesti tai aiemman sairauden vuoksi vammautumista. **Tämä on paluuta diagnoosiperusteisuuteen, jota uudessa laissa ei YK:n vammaissopimuksen mukaisesti tule olla.**
- Parannuksen nykytilaan verrattuna voivat tuoda soveltamisalan neljänteen momenttiin tehdyt lisäykset lain tarkoituksen huomioimisesta ja yksilöllisen tarpeen arvioinnista. **Yksilöllisen tarpeen arviointiin liittyy tällä hetkellä ongelmia, joihin tulee kiinnittää huomiota lain toimeenpanon ohjaamisessa ja seurannassa.**

Elämänvaiherajaus altistaa kuulovammaiset ikääntyneet syrjinnälle

Kuuloliitto katsoo, että esitys aiheuttaa edelleen merkittävän riskin ikääntyneiden kuulovammaisten vammaispalvelujen saannille. Elämänvaiherajaus vertautuu kuulovammaisten näkökulmasta ikääntymisrajaukseen

Myös YK:n vammaissopimuksen toteutumista seuraava CRPD-komitea on suositellut Suomelle elämänvaiherajauksesta luopumista. Toisin kuin esityksessä väitetään, CRPD-komitea on loppupäätelmässään ja suosituksissaan mm. tätä säännösmuutosta koskien huomioinut lainsäädännön kokonaisuuden ja on nimenomaisesti esittänyt huolensa vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden välisestä eriarvoisuudesta (artikla 19, kohta 36 a). Komitea suosittelee, että valtio kehittää vammaisten ihmisten palveluita ilman ikärajoituksia ja varmistaa oikeudenmukaisuuden eri hyvinvointialueilla ja vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja saavien vammaisten henkilöiden välillä (artikla 19, suositus 37 b).

Kuuloliitto esittää, että elämänvaiherajauksesta luovutaan. Mikäli se ei ole mahdollista, tulee ottaa huomioon seuraavaa.

Kuuloliiton saamien tietojen mukaan elämänvaiherajaus yhdessä tämän vuoden alusta voimaan tulleen soveltamisalan tiukennuksen kanssa on jo vaikuttanut kielteisesti vammaispalvelujen myöntämiseen iäkkäille kuulovammaisille. Esimerkiksi Lapin hyvinvointialueella on suunniteltu ikääntyneiden kuulovammaisten kategorista siirtämistä pois vammaispalvelujen piiristä kokonaan sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piiriin. **Tällainen kategorinen ulossulkeminen iän tai yleistetyn elämänvaiheen perusteella on YK:n vammaissopimuksen, yhdenvertaisuuslain ja perustuslain vastaista syrjintää ja siihen tulee puuttua lain toimeenpanon ohjauksessa.**

Kuuloliitto muistuttaa edelleen, että vaikka lievät kuulonalenemat ovat ikääntyneillä yleisiä, ikääntyneenä ilmenevä, palvelutarvetta aiheuttava kuulo- tai näkövammaisuus tai niiden yhdistelmä ei ole normaalia ikääntymistä, vaan YK:n vammaissopimuksen tarkoittamaa ja sopimuksen määritelmäartiklassa olevaa aistivammaisuutta. Myös korkein hallinto-oikeus (KHO 2016:197) on todennut, että ikääntyneenä näkövammautuminen ei ole normaalia ikääntymistä. Sama koskee ikääntyvien kuulovammaisuutta, jota ei aiheuta niinkään ikääntyminen, vaan pääasiallisesti perimä ja ympäristötekijät. **Tämä tulee kirjata auki esityksen perusteluihin koskien elämänvaiheessa tavanomaista tarvetta.**

Toisin kuin muiden elämänvaiheiden (lapsuus, nuoruus ja aikuisuus), hallituksen esityksen perusteluissa ei juurikaan kuvata vanhuuden elämänvaiheen tehtäviä ja kehitysvaiheita. Tämä ohjaa näkemään vanhuuden passiivisena ja arvioimaan siihen liittyviä tarpeita sen mukaisesti. Esityksen perusteluihin on otettu mukaan yksilöllisen elämäntilanteen huomioiminen elämänvaiheen rinnalla, mikä on tärkeää, sillä samassa elämänvaiheessa olevien ihmisten yksilölliset elämäntilanteet ja sen myötä tarpeet vaihtelevat hyvinkin paljon.

Kuuloliitto esittää, että yksilöllinen elämäntilanne lisätään myös pykälätasolle 2 § neljänteen momenttiin seuraavasti: *Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheella ihmisen yleiseen elämänkulkuun kuuluvaa ajanjaksoa, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Elämänvaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Arvioitaessa oikeutta*

saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee ottaa huomioon, mitä 1 §:ssä säädetään lain tarkoituksesta ja ***yksilöllinen elämäntilanne****. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Arviointi tulee tehdä osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia.*

Tällä hetkellä sisäasianministeriö ja paloturvallisuusviranomaiset ovat siinä käsityksessä, että kaikki ikääntyneet kuulovammaiset saisivat kuulovammaisten hälytysjärjestelmän vammaispalveluina. Kuuloliittoon tulleet yhteydenotot korostavat kuitenkin nimenomaan hälytysjärjestelmien saamisen merkittävää vaikeutumista. Elämänvaiherajaus tulisi edelleen heikentämään tilannetta.

Suomi on sitoutunut kaikkien kansalaisten, myös ikääntyneiden kuulovammaisten, paloturvallisuuden varmistamiseen ja palokuolemien ehkäisemiseen. Säästämällä kuulovammaisten tarvitsemasta paloturvallisuuslaitteista, vaarannetaan myös heidän lähellään asuvien turvallisuus. **Jos hallituksen elämänvaiherajaus etenee, tulee hallituksen pikaisesti selvittää, millä muulla lainsäädännöllä varmistetaan ikääntyneiden kuulovammaisten paloturvallisuus.**

Yksilöllisen tarpeen arviointiin liittyvät haasteet

Kuuloliitto näkee merkittävänä parannuksena, että esityksen mukaan (s. 9) jokaiselle vammaispalveluita hakevalle henkilölle on tehtävä yksilöllinen arvio siitä, miltä osin hänen tarpeisiinsa voidaan vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla ja miltä osin tämän lain mukaisilla palveluilla. Tämä arvio on tärkeä osa palvelutarpeiden arviointiprosessia. Yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnista ehdotetaan säädettäväksi pykälätasolla, kuten myös lain tarkoituspykälän 1 § huomioimista, jotka ovat molemmat tärkeitä lisäyksiä.

Kuuloliitto on kuitenkin huolissaan siitä, millä osaamisella ja kriteeristöllä arviointi yksilöllisestä tarpeesta ja palveluiden myöntämisestä tehdään. Käynnissä olevat suunnitelmat tuoda RAI-arviointia vammaispalveluihin on CRPD-sopimuksen vastaista ja kohtelee eri vammoja eriarvoisesti. RAI-arviointi ei sovellu esimerkiksi aistivammojen arviointiin, eikä sitä siksi saa siihen käyttää. **Kuuloliitto esittää, että vammaispalvelujen palvelutarpeen arvioinnissa hyödynnetään sen sijaan ICF-lähestymistapaa**, joka on tutkimuskirjallisuuden perusteella yhdistettävissä CRPD-velvoitteisiin. Tällöin palvelutarpeen arvioinnissa tulee painottaa ympäristöön liittyviä tekijöitä tasapainoisesti henkilön vamman kanssa.

Tietoomme on tuotu esimerkiksi tapaus, jossa kuulovamman vuoksi vammaispalvelua hakeneelle henkilölle tehtiin arviointi itsenäisestä liikkumisesta, peseytymisestä ja ruokailusta. Näissä toiminnoissa suoriutumisen perusteella tehtiin päätös, ettei tarvetta vammaispalvelulle ole, vaikka vammaispalvelua oli haettu kuulovamman vuoksi. Huolta aiheuttavat myös eri hyvinvointialueilta tulevat tiedot siitä, että päätöksiä tehdään lakien vastaisesti asiakasohjausryhmissä. Sosiaalityöntekijäin liitto on tehnyt rikosilmoituksen ASO-käytännöistä hyvinvointialueilla.

Kuuloliitto esittää, että lain toimeenpanon ohjauksessa ja seurannassa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, kuinka yksilöllisen tarpeen arviointi toteutuu eri hyvinvointialueilla ja eri vammaryhmien kohdalla.

Diagnoosiperusteiset kirjaukset poistettava

Esitys sisältää edelleen myös YK:n vammaissopimuksen vastaisia diagnoosiperusteisia elementtejä. Esitys turvaa aiempaa paremmin aiemmin elämässään vammautuneiden ja etenevän kuulovamman omaavien oikeudet vammaispalveluihin myös iäkkäänä, mutta iäkkäänä vammautumisessa korostetaan edelleen tapaturmaisesti tai aiemman sairauden vuoksi vammautumista (s. 11):

> *Palveluiden jatkuvuutta turvaava säännös edellyttäisi, että palveluita aiemmin saaneelle vammaiselle henkilölle järjestetään edelleen vammaispalveluita siirryttäessä aikuisuuden elämänvaiheesta vanhuuden elämänvaiheeseen. Vammaispalvelulain perusteella tulee muiden edellytysten täyttyessä myöntää palveluita myös iäkkäänä tapaturmaisesti vammautuneille henkilöille sekä henkilöille, joiden aiemmasta pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva avun ja tuen tarve ilmenee tai pahenee vasta vanhuuden elämänvaiheessa. Lisäksi yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella voidaan myöntää vammaispalveluita tilanteissa, joissa henkilö on vammautunut pitkäaikaisen sairauden vuoksi vanhuuden elämänvaiheessa.*

Iäkkäänä diagnosoitava kuulovamma voi olla yhdistelmä perimää ja ympäristötekijöitä, eikä siis lukeudu kumpaankaan kategoriaan. Vamman syntyperällä tai muulla diagnostiikalla ei saa YK:n vammaissopimuksen mukaisesti olla merkitystä vammaispalvelujen myöntämisessä, vaan ainoastaan henkilön vamman ja ympäristön esteiden välisen vuorovaikutuksen aiheuttamalla yksilöllisellä tarpeella.

Kuuloliitto esittää, että tällaisesta ulossulkevasta, diagnoosiperusteisesta määrittelystä luovutaan. Kuuloliitto kyseenalaistaa myös palveluiden jatkuvuutta turvaavan säännöksen tarpeellisuuden, mikäli esityksellä ei ole tarkoitus kategorisesti ulossulkea osaa ikääntyneistä vammaisista.

Kuulovammaisten lasten tilanne parantunut

Esityksessä varhaislapsuuden kuvausta on muutettu lisäämällä sinne kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen liittyvät tuen tarpeet (s. 23):

> *Varhaislapsuudessa kaikki lapset tarvitsevat runsaasti hoitoa ja huolenpitoa, minkä vuoksi vammaisen lapsen avun ja tuen tarve poikkeaa harvemmin ikäkauteen liittyvästä tavanomaisesta tarpeesta.* ***Kuitenkin esimerkiksi silloin, kun lapsi tarvitsee*** *päivittäisissä toimissa tai* ***kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa enemmän apua ja tukea kuin ikäisensä lapset*** *tai jos lapsen välttämätön hoito ja huolenpito on raskaampaa kuin vammattoman lapsen,* ***vammaispalveluita tulee myöntää näihin***

***erityisiin tarpeisiin**. Aina on huolehdittava myös siitä, että lapsen osallisuutta tuetaan hänen ikä- ja kehitysvaiheensa edellyttämällä tavalla.*

Tämä on erittäin tärkeä lisäys kuulovammaisten lasten näkökulmasta, sillä kommunikointi ja vuorovaikutus ovat lapsen onnistuneen kehityksen kannalta olennaisia heti syntymästä lähtien. Täten niihin on saatava myös tarvittaessa tukea vammaispalvelulain mukaisesta valmennuksesta jo varhaislapsuudessa.

Sanna Kaijanen
Toiminnanjohtaja
Kuuloliitto ry

Lisätietoja:

Asiantuntija Anniina Horto-Lönnqvist, puh. 044 752 5561, anniina.horto-lonnqvist@kuuloliitto.fi (soveltamisala)

Kehittämispäällikkö Anniina Lavikainen, puh 0503034841, anniina.lavikainen@kuuloliitto.fi (kuulovammaisten paloturvallisuus ja tarpeen arvioinnin menetelmät)